

УДК 338.432

О. І. Мельник,
аспірант, асистент, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ВНУТРІШНЬОСЕКТОРАЛЬНА ТА МІЖСЕКТОРАЛЬНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ

O. Melnyk,
graduate student, assistant, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

DOMESTIC-SECTORAL AND INTER-SECTORAL COMPETITIVENESS AGRICULTURAL SECTOR OF ECONOMY

У статті визначено особливості процесів зародження та розвитку конкуренції в аграрному секторі економіки України. Висвітлено основні підходи до визначення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки та проведено порівняльні характеристики внутрішньосекторальної і міжсекторальної конкуренції.

In the article the features of the process of origin and development of competition in the agricultural sector of Ukraine. The basic approaches to determining the competitiveness of the agricultural sector and the comparative characteristics of domestic and inter-sectoral competition.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, аграрний сектор, сільськогосподарські підприємства, господарства населення.

Key words: competition, competitiveness, agrarian sector, agricultural enterprises, agricultural households.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Ураховуючи вступ нашої країни у Світову організацію торгівлі, поширення глобалізаційних процесів, розвиток конкуренції в аграрному секторі економіки України постає питання підвищення його конкурентоспроможності, яку формують сільськогосподарські товаровиробники. Тому у сучасних умовах господарювання суттєвого дослідження економістами-аграрниками потребує проблема визначення конкурентоспроможності аграрного сектора та сільськогосподарських товаровиробників, зокрема.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичним і прикладним питанням конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників як складовим конкурентоспроможності аграрного сектора економіки значна увага приділена у працях В. Андрійчу-

ка, П. Березівського, О. Бужина, П. Гайдучького, Д. Доманчука, Л. Євчук, В. Збарського, С. Кваші, О. Копистко, Ю. Лопатинського, Н. Мазура, М. Маліка, А. Мокія, В. Месель-Веселяка, П. Саблука, О. Ульяновченка, Г. Черевка, О. Школьного, В. Шияна, О. Шпичака та інших. Але, незважаючи на це, теоретичні та прикладні аспекти конкурентоспроможності аграрного сектора та його підсекторів потребують подальших досліджень у цьому напрямі.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є визначення особливостей процесів зародження і розвитку конкуренції в аграрному секторі економіки України та обґрунтування його конкурентоспроможності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

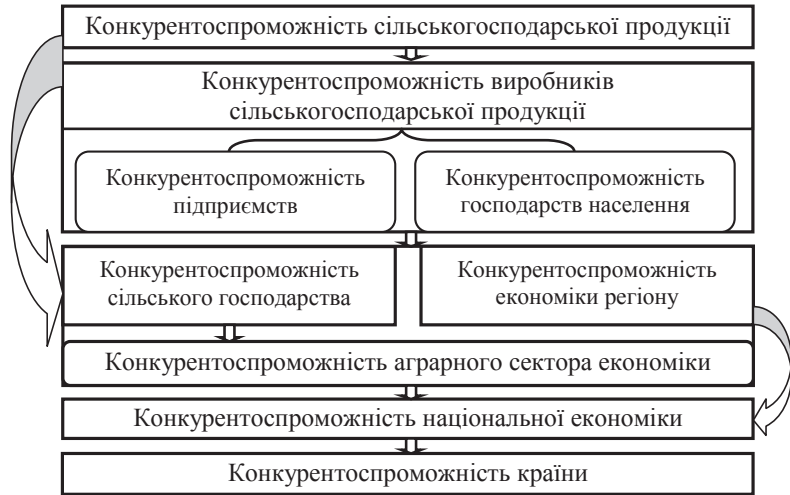
Конкуренція — найбільш дієвий механізм регулювання ринкових процесів, який забезпе-

чується економічною свободою суб'єктів господарювання та стимулює їх до підвищення своєї конкурентоспроможності. Від рівня конкурентоспроможності продукції, підприємства, галузі, регіону, сектора, країни залежить розвиток і зростання економіки, інноваційних процесів, рівень життя населення, значимість країни на світових ринках, рівень її економічної безпеки.

Процес зародження та розвитку конкуренції в аграрному секторі національної економіки мав такі особливості, які у подальшому вплинули на формування його конкурентоспроможності та конкурентоспроможності сільськогосподарських товаровиробників:

- відбувався за умов становлення незалежності України, реформування аграрного сектору економіки, створення правової бази, запровадження нових земельних відносин;
- сформувалась велика кількість сільськогосподарських товаровиробників;
- давалася взнаки відсутність сформованої ринкової інфраструктури;
- проводилася реструктуризація неефективних колективних сільськогосподарських підприємств і створювалися нові сільськогосподарські учасники ринкового типу;
- відбувалося значне субсидування галузі сільського господарства та аграрного сектора, зокрема, оскільки потрібно було забезпечувати населення сільськогосподарською продукцією;
- наявна залишкова необхідність і залежність від постійного державного регулювання аграрних відносин;
- проявляється погіршення конкурентоспроможності аграрних товаровиробників та ін.

На наш погляд, конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції визначає конкурентоспроможність товаровиробників: підприємств і господарств населення; конкурентоспроможність виробників сільськогосподарської продукції відображає конкурентоспроможність сільського господарства, яка впливає на конкурентоспроможність аграрного сектора економіки, регіону і країни у цілому. Виходячи з да-

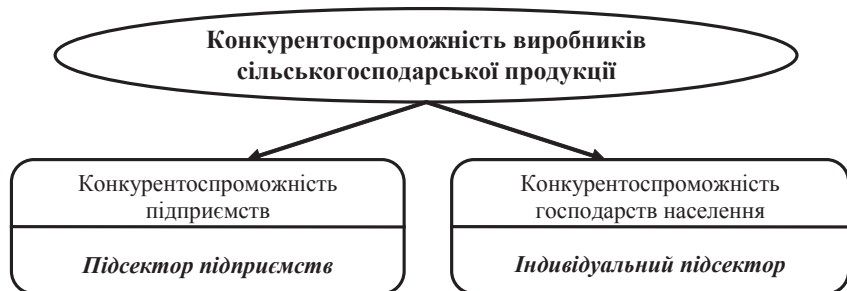
Рис. 1. Модель забезпечення конкурентоспроможності на різних конкурентних рівнях

Джерело: складено автором.

ного твердження, побудуємо модель забезпечення конкурентоспроможності на різних конкурентних рівнях (рис. 1).

Зазначимо, що у вітчизняній системі аграрного виробництва потрібно розглядати конкурентоспроможність підприємств сільськогосподарської діяльності (представники підсектора підприємств аграрного сектора) та конкурентоспроможність господарств населення (суб'єктів індивідуального підсектора аграрного сектора) (рис. 2).

Зазначимо, що в аграрній науці відбувається багато дискусій на рахунок того, чи варто враховувати господарства населення до виробників товарної сільськогосподарської продукції. Згідно з чинним законодавством України, їхня діяльність проводиться як із метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки та споживання сільськогосподарської продукції, так і з метою реалізації її надлишків, тобто виробництва товарної сільськогосподарської продукції [1], але ця діяльність не є комерційною.

Рис. 2. Структура конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції

Джерело: складено автором.

Отримані вигоди від реалізації надлишкової сільськогосподарської продукції є трудовими доходами селян, а не прибутком від сільськогосподарської діяльності, на відміну від інших форм господарювання. Звичайно, що господарствам населення притаманний більш неформальний характер господарювання, але їх неврахування також неможливе, оскільки вони займають вагомую частку у сільському господарстві нашої країни.

Науковцями переважно досліджується конкурентоспроможність суб'єктів підсектору підприємств різних організаційно-правових форм господарювання, враховуючи фермерські господарства. Можна стверджувати, що аграрний виробник є конкурентоспроможним, якщо він здатен ліпше від конкурентів адаптуватися до змінних умов господарювання, ефективно здійснювати свою діяльність в умовах ризику та невизначеності, раціонально використовувати природні ресурси та виробляти якісну сільськогосподарську продукцію, яка приносить максимальну корисність споживачам.

Конкурентоспроможність галузі потрібно розглядати залежно від використовуваного підходу до визначення "галузі" як економічної категорії — неокласичного та інституціонального.

Згідно з неокласичним підходом, конкурентоспроможність галузі, підгалузі, сектора визначатиметься конкурентоспроможністю його складових елементів, оскільки галузь — це сукупність організаційно однакових підприємств, які виробляють ідентичну продукцію, застосовують однакові технологічні процеси і конкурують на основі ціни.

Інституціональний підхід, крім внутрішньої складової, враховує зовнішнє середовище галузі та її елементів. Галузь розглядається як щось більше, ніж сукупність незалежних підприємств, а конкурентні відносини — щось більше, ніж цінова конкуренція. Галузеві інституції можуть чинити зворотний вплив на організацію окремих підприємств, їх стратегію, їх колективну конкурентоспроможність [2, с. 29]. У цьому випадку конкурентоспроможність галузі визначатиметься конкурентоспроможністю господарюючих у ній суб'єктів та її зовнішнім середовищем.

Конкурентоспроможний розвиток галузі визначається, з одного боку, конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання, які формують галузь, з іншого — станом їхнього зовнішнього середовища, рівнем розвитку галузевих інституцій і міжфірмової кооперації [3, с. 56].

У Господарському кодексі України зазначено, що галузь — це сукупність усіх виробничих одиниць, які здійснюють переважно однакові або подібні види виробничої діяльності [4]. Однакові чи подібні види економічної діяльності визначаються за допомогою "Класифікатора видів економічної діяльності". У результаті статистичних класифікацій види економічної діяльності можна об'єднати у сектори, галузі та підгалузі, а їх конкурентоспроможність буде визначатися конкурентоспроможністю усіх виробничих одиниць визначеного групування.

Конкурентоспроможність галузі розглядається як властивість суб'єктів мезорівневої конкуренції (галузей, видів економічної діяльності, кластерів), що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення ними конкретної потреби порівняно з аналогічними суб'єктами конкуренції. Саме конкурентоспроможність галузі формує конкурентоспроможність національної економіки та визначається рівнем конкурентоспроможності підприємств, які її утворюють [5, с. 55].

Конкурентоспроможність галузі — здатність підприємств входити до складу галузі, швидко реагуючи на зміну в її структурі, брати до уваги тенденції до зміни, відновлювати свої соціально-економічні системи і зберігати досягнутий рівень конкурентоспроможності виробництва [6, с. 11].

Конкурентоспроможність галузі допускає наявність конкурентних переваг перед аналогічними галузями закордоном, які можуть виявлятися в наявності раціональної галузевої структури; групи висококонкурентних підприємств-лідерів, які підтягують інші підприємства галузі до свого рівня; налагодженої дослідно-конструкторської й прогресивної виробничо-технологічної бази, розвиненої галузевої інфраструктури, гнучкої системи науково-технічного, виробничого, матеріально-технічного й комерційного співробітництва як усередині галузі, так і з іншими галузями в країні та за її межами, ефективною системою розподілу продукції, конкурентоспроможність галузі досягається за рахунок як конкурентних переваг її підприємств, так і системи їхньої взаємодії [7, с. 276].

Конкурентоспроможність сектора, галузі, підгалузі суттєво залежить від виду конкурентної боротьби, в які вони вступають. Залежно від цього можна виділити внутрішньогалузеву (внутрісекторальну) та міжгалузеву (міжсекторальну) конкуренцію (табл. 1).

М. Петрищев веде мову про перехід від поняття "внутрішньогалузева конкуренція" до поняття "внутрішньоринкова", оскільки, як зазначає автор, у теперешній час галузь і навіть підгалузь дуже укрупнились і спеціалізувалися внутрішньо, що виробляють багато видів товарів, а конкуренція виникає перш за все усередині ринку кожного виду товару [8, с. 59].

Внутрішньоринкова (внутрішньогалузева), міжринкова та міжгалузева конкуренції суттєво відрізняються:

— у міжринковій і міжгалузевій немає конкуренції покупців;

— історично внутрішньоринкова та міжринкова конкуренції існують тисячоліття, тоді як міжгалузева — століття. В останній дрібний товаровиробник узагалі участі не бере;

— хоча внутрішньоринкова і міжринкова конкуренції історично (а в теорії — і логічно) передують міжгалузевій, та остання народилася не з них, а на перетворення дрібнотоварного виробництва й обігу в більш складне. Вона формує ціну виробництва, забезпечуючи середню норму прибутку на капітал;

— логічно та історично вибудовується зв'язок: внутрішньоринкова → міжринкова → міжгалузева конкуренція, після її здійснення, тобто у зрілому стані, відбувається зворотний вплив пізніше від утворених видів конкуренції на раніше виниклі: індивідуальні ціни пропозиції під час внутрішньоринкової та міжринкової конкуренції устанавлюються відразу як ціни виробництва. У підсумку при формуванні ринкової ціни товару кожного роду беруть участь усі три види ринкової конкуренції [8, с. 66].

Потрібно виділити внутрішню (внутрішньосекторальну, внутрішньогалузеву) та зовнішню (міжсекторальну, міжгалузеву) конкурентоспроможність аграрного сектора економіки. Внутрішньосекторальна конкурентоспроможність проявляється у конкурентній боротьбі у середині сектора, визначається у першу чергу конкурентоспроможністю галузі сільського господарства, а конкурентоспроможність галузі — конкурентоспроможністю підгалузей і господарюючих у ній суб'єктів. Конкурентна боротьба проходить між різними сільськогосподарськими товаровиробниками, які функціонують в аграрному секторі економіки та його галузях, виробляють і реалізують сільськогосподарську продукцію, задовольняючи одні й ті самі

Таблиця 1. Порівняльна характеристика внутрішньогалузевої та міжгалузевій конкуренції

Ознака	Внутрішньогалузева конкуренція	Міжгалузева конкуренція
Суб'єкт	Підприємства однієї галузі	Підприємства різних галузей
Об'єкт	Ліпші умови виробництва та збуту	Сфери найбільш вигідного вкладення капіталу
Передумови	Відмінності у виробничих витратах, якості, збуту продукції різних підприємств	Відмінності у величині норми прибутковості у різних галузях
Результат	Установлення необхідних витрат і ринкової ціни на однорідну продукцію	Установлення середньої норми прибутковості та перетворення вартості товару у ціну виробництва

Джерело: складено автором.

потреби, але мають відмінності у факторах виробництва, виробничих затратах, якості, каналах збуту, ціні і т.п. Внутрішньосекторальній конкуренції в аграрному секторі економіки характерна майже вільна досконала конкуренція, у процесі якої значна кількість виробників пропонують однотипну сільськогосподарську продукцію й не впливають на ситуацію на ринку. Завдяки цьому виду конкуренції підвищується конкурентоспроможність аграрного сектора економіки в цілому.

Міжсекторальна конкурентоспроможність аграрного сектора економіки проявляється у конкурентній боротьбі між товаровиробниками різних секторів, галузей національної економіки або різних країн за вигідніше вкладання грошових коштів й отримання більшого прибутку. Отже, міжсекторальна конкуренція — це конкуренція капіталів у боротьбі за більш прибуткове їх застосування.

Отже, конкурентоспроможність аграрного сектора економіки — це здатність сільськогосподарських товаровиробників у процесі конкурентної боротьби адаптовуватись до змінних умов господарювання, ефективно здійснювати свою діяльність в умовах ризику та невизначеності, раціонально використовувати ресурси, виробляти якісну сільськогосподарську продукцію, яка приносить максимальну корисність споживачем, формуючи при цьому як загальну так і часткову конкурентоспроможність елементів більш вищого ієрархічного рівня функціонування.

Література:

1. Закон України "Про особисте селянське господарство" від 09.12.2012 № 742-15 [Електронний ресурс]. — Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/742-15>

2. Бест М. Новая конкуренция. Институты промышленного развития: моногр./ М. Бест. — М.: Новая наука, 2002. — 286 с.

3. Пуцентейло П.Р. Конкурентоспроможний розвиток галузі тваринництва як найвищий рівень прояву конкуренції/ П.Р. Пуцентейло/ / Інноваційна економіка. — 2014. — №3 (52). — С. 55—61.

4. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV [Електронний ресурс]. — Верховна Рада України. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page7>

5. Борисова Т. М. Конкурентоспроможність галузі: детермінанти формування та сучасні методи дослідження / Т. М. Борисова // Вісник Хмельницького національного університету. — 2011. — №6, Т. 1. — С. 54—60.

6. Боронина А.Э. Анализ и оценка конкурентоспособности отраслей национальной экономики в рамках глобальных и региональных экономических союзов и организаций [Електронний ресурс] / А.Э. Боронина, Д.Н. Земляков, М.И. Максимов и др. — Режим доступу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2535262

7. П'ятидверна К.В. Оцінка конкурентоспроможності інноваційної продукції: поняття та методи / К.В. П'ятидверна, М. Н. Капінос // Вісник Центру наукового забезпечення АПВ Харківської області. — 2013. — Вип. 14. — С. 275—282.

8. Петрищев М.В. Межрыночная конкуренция товаропроизводителей и межотраслевая конкуренция капиталов / М.В. Петрищев // Известия Уральского федерального университета. — Сер. 3, Общественные науки. — 2012. — № 2. — С. 59—67.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2012), The Law of Ukraine "Pro osobyste selians'ke hos-

podarstvo" [On private farm] from 09.12.2012, №742-15, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/742-15>, (Accessed 26 November 2015).

2. Best, M. (2002), Novaya konkurentsia. Instituty promyshlennogo razvitiya [New competition. Institute of industrial development], Novaya nauka, Moscow, Russian Federation.

3. Putsenteylo, P. R. (2014), "Competitive development of animal husbandry sector as the highest level of manifestation the competition", Innovative economy, vol. 3 (52), pp. 55—61.

4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2003), The pandect of Ukraine "Economic Code of Ukraine" from 16.01.2003 №436-IV, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page7> (Accessed 26 November 2015).

5. Borisova, T. M. (2011), "The competitiveness of the industry: determinants of development and modern methods", Visnik Hmelnitskogo natsionalnogo universitetu, vol. 6, pp. 54—60.

6. Boronina, A. E. Zemlyakov, D. N. and Maksimov, M. I. (2014), "Analysis and Evaluation of the Competitiveness of Domestic Industries in the Global and Regional Economic Unions and Organizations", Economics Research Network, [Online], available at: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2535262 (Accessed 29 November 2015).

7. P'yatidverna, K. V. and Kapinos, M. N. (2013), "Evaluation of the competitiveness of innovative products, concepts and methods", Visnik Tsentru naukovogo zabezpechennya APV Harkivskoyi oblasti, vol. 14, pp. 275—282.

8. Petrishev, M. V. (2012), "Intermarket competition of producers and inter-branch competition of capitals", Izvestiya Uralskogo federalnogo universiteta. Obschestvennyie nauki, vol. 2, pp. 59—67.

Стаття надійшла до редакції 02.12.2015 р.

ПЕРЕДПЛАТА

ВИДАННЯ МОЖНА ПЕРЕДПЛАТИТИ З БУДЬ-ЯКОГО МІСЯЦЯ!

— ЧЕРЕЗ РЕДАКЦІЮ (ТЕЛ. 458-10-73);

— ЧЕРЕЗ ДП "ПРЕСА"
(У КАТАЛОЗІ ВИДАНЬ УКРАЇНИ);

— ЧЕРЕЗ ПЕРЕДПЛАТНІ АГЕНТСТВА: "САММІТ", "ІДЕЯ", "БЛІЦІНФОРМ", "KSS", "МЕРКУРІЙ", "ПРЕСЦЕНТР", "ВСЕУКРАЇНСЬКА ПЕРЕДПЛАТНА АГЕНЦІЯ", "ФЛОРА", "ПЕРІОДИКА", "КОБЗАР", "ДІАДА", "ДІЛОВА ПРЕСА", "ФАКТОР"